

PAPER DETAILS

TITLE: Yabancı Askerî Üslerin İkili İlişkiler Üzerine Etkisi: Kurumlar, Strateji, Kültür

AUTHORS: Ali Gök,Tolga Sakman

PAGES: 323-349

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3702219>

Yabancı Askerî Üslerin İkili İlişkiler Üzerine Etkisi: Kurumlar, Strateji, Kültür

Ali Gök¹ , Tolga Sakman² 

Öz

Yabancı askerî üsler, siyasi çıkarlara hizmet etmekle birlikte, siyasi gücü kullanmanın temel araçlarından biri olarak görülmekte, ulusal veya daha geniş kapsamlı bakış açısıyla güvenlik temelli politikaların uygulanmasında yer almaktadır. Ancak siyasi güç olarak algılanan üslerin hem üs sahibi hem de ev sahibi devlet açısından bir takım siyasi, askerî, ekonomik ve sosyokültürel etkileri ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada kurumsal olarak yabancı askerî üslerin ikili ilişkilerde önemli bir yer alan strateji geliştirme ve toplumsal kabulü sağlayan kültürel etkileşim üzerinden ele alınması planlanmıştır. Çalışmanın temel hedefi ise yurtdışında üs sahibi olan devletlerin, bu üsler aracılığıyla ve ikili ilişkiler üzerinden yerel toplum ve siyasi yapı ile devlet ve bölge güvenliğine etkilerinin incelenmesidir. Çalışmada yabancı askerî üslerin etkileri tarihsel çerçevede ele alınmış olup, üslerin işlevselliği hakkında bir çıkarımda bulunulmaya çalışılmıştır. Üslerin resmi varlık şekil ve nedenlerinden çok öte imkânlar tanıdığı, böylece ev sahibi ülkede kamusal ve toplumsal etkilerini kullanarak başta varlıklarını başarılı şekilde sürdürmeleri ve daha da önemlisi üssün asıl kuruluş amaçlarına uygun şekilde siyasi ve toplumsal etkilerini hayata geçirmeleri için alan açtığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yabancı askerî üs • Yurtdışı askerî üs • İkili ilişkiler • Üs politikası • Küresel güvenlik

Influence of Foreign Military Bases on Bilateral Relations: Institutional, Strategic and Cultural Impacts

Abstract

Foreign military bases, while serving political interests, are viewed as a primary tool for exerting political power and are integral to the implementation of security-based policies at both national and international levels. However, these bases, perceived as instruments of political power, have multifaceted effects on political, military, economic, and socio-cultural aspects for both the base owner and the host state. This study aims to comprehensively examine foreign military bases, emphasizing their institutional role in cultural interaction, which, in turn, shapes strategy development and societal acceptance. This cultural dimension is a crucial component of bilateral relations. The main objective of the study is to examine the impact of foreign military bases on local society, political structure, and state and regional security, analyze within a historical framework, and draw inferences regarding their operational functionality. It is evident that military bases offer opportunities that extend beyond their official mandates, allowing them to thrive in the host country by leveraging their public and social influence. More importantly, they play a significant role in shaping political and social influence following the original establishment purposes of the base.

Keywords: Foreign military base • Overseas military base • Bilateral relations • Base policy • Global security

1 Sorumlu Yazar: Ali Gök (Doç. Dr.), Gaziantep Üniversitesi, İslahiye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Gaziantep, Türkiye. Eposta: aligok86@gmail.com ORCID: 0000-0002-0734-459X

2 Tolga Sakman (Dr.), Diplomatiğin İlişkiler ve Politik Araştırmalar Merkezi (DİPAM) Başkanı, İstanbul, Türkiye. Eposta: tolga.sakman@dipam.org ORCID: 0000-0002-2659-9694

Atıf: Gök, A., & Sakman, T. (2023). Yabancı askerî üslerin ikili ilişkiler üzerine etkisi: kurumlar, strateji, kültür. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 43, 323-349. <https://doi.org/10.26650/SJ.2023.43.2.0045>

Extended Summary

Throughout history, states aspiring to establish dominance have strategically established foreign military bases in regions where they aim to establish hegemony through indirect control or in geographically proximate areas. Foreign military bases, in this context, serve as primary tools for advancing political interests and asserting political power.

These bases hold immense strategic value, primarily serving as facilities for armed forces to conduct battle, defense, and training operations. From a traditional geopolitical perspective, it is widely acknowledged that the path to achieving genuine global political power, capable of exerting meaningful worldwide strategic influence and protecting its interests abroad always begins with building military bases abroad (Guifang and Jie, 2019, p. 503).

There are three primary strategic reasons for the establishment of foreign military bases. Despite the evolving content of these reasons in response to shifting global dynamics and power balances, these fundamental drivers have consistently persisted:

Strategic Interest: Generally, when there is a need to counter a specific threat, the proximity of a base to the source of the threat is crucial for ensuring security. For major powers, this proximity can be a decisive factor in establishing a foreign base. These bases can be located in the territory of friendly states or even in the territory of adversaries. Their roles encompass deterring threats, engaging in conflicts and wars, gathering intelligence, conducting military exercises, ensuring the security of transition, and directing states to establish bases abroad on their own. In such situations, a state that maintains a base abroad is inclined to employ force, especially in the early years, to secure and protect this base.

Joint Strategic Interest: Establishing a foreign military base is often considered a special method for the two states to cooperate and unite against a common threat. It provides host countries with the opportunity to harness the military presence of major powers to support the defense of their territories. On the other hand, the warning of shared strategic interests can undermine the rationale for base construction.

Technological Advancements: Technological progress constitutes the impetus for the establishment of foreign military bases. Historically, the need for coal stations for naval vessels has driven the creation of bases in foreign countries. Similarly, advancement in aviation technology has required the presence of airports in various regions across the world (Converse, 1984). Moreover, progress in intelligence technologies has also required the establishment of bases worldwide. Some bases have been equipped with intelligence facilities to monitor regional communications. Notably, technologies such as nuclear capabilities, especially for their control and limitation,

have emerged as pivotal reasons for establishing a foreign military base. Emerging technologies may also be a reason for establishing such bases.

Today, the traditional roles of foreign military bases (defense of an ally or allies, functions of deterrence and counterbalancing, homeland defense, and intelligence gathering) still hold relevance but have diminished in priority compared to the past. However, counter-terrorism and reconnaissance missions have gained increased significance (Lachowski, 2007, p. 3).

According to Glaser (2017, p. 5), three important reasons underscore the contemporary necessity of military bases. (1) deter potential offensives, (2) reassure friends and allies, and (3) provide a swift military response to any operational contingency. This underlines the significance of forces at these bases for counter-terrorism and reconnaissance missions and underscores the assumption that foreign military bases are essential for rapid deployment in military interventions.

Common strategic interests often play a pivotal role in the establishment of foreign military bases on the territory of countries with which they maintain formal alliance ties. Although allied states may not always fulfill their security commitments, ordinarily with national strategic interests at the forefront, having formal ties based on a military base agreement signifies the commitment of the parties to uphold the agreement. Notable examples, such as Japan, Germany, and South Korea, hosting US military bases as a part of security agreements with the US, exemplify this situation (Ohtomo, 2012, p.18).

The main reason for host countries to allow foreign military bases on their sovereign territory is the prospect of gaining economic and security advantages in return. As such, the decision of host countries on whether to allow foreign bases revolves around the balancing between economic and security benefits and political costs. It is an intuitive choice for a host country to permit foreign military bases, primarily for financial reasons (Brown, 2020, p. 13, 16). Foreign military bases, which are a powerful means for the security needs of the host country, also provide the creation of capital and a large market for goods and services in the host nation.

Foreign military bases offer host countries to influence the resolution of local or regional conflicts. Simultaneously, they allow the base-owner country to address security needs and establish a network within the region. From a positive perspective, these bases serve as a valuable asset, providing both defense capabilities and resources where they are established. For example, as noted by Ryen Henry (2006, p. 48), the extensive network of US military bases abroad “reflects the American commitment to a global insurance policy for an evolving security environment”.

However, this argument of support and altruism is inconsistent with the predominant nature of US strategic thinking regarding overseas bases, which often focuses on

planning and equipping bases for attack rather than local conflict resolution or defense. Notable instances include the use of US bases in the Philippines for military operations in Vietnam, and the use of US bases in Germany for logistical support for the war in Iraq. The benefits of hosting foreign military bases may be substantial for local economies and governments. Still, they also include a host of other economic costs, including pollution, noise, and disturbance of peace, which cannot be fully offset by local spending by military personnel or hiring local people. Furthermore, US bases used in this manner may inadvertently make countries allied with the US more vulnerable to attacks, rather than providing adequate protection for the host countries (Lutz, 2009, p. 27).

Some advocate an ideology that supports foreign military bases, arguing that the world is a dangerous place and naturally needs the control of the armies. They posit that foreign military bases are a normal and essential component of the global security framework, valued by the governments and the populations of the host countries (Johnson 2004). These bases are often presented as essential security means against objective risks. Stephen Van Evera (2001), however, suggests that foreign military bases can also be seen as symptoms or causes of irrational or limitless fears, bordering on paranoia, as they are constructed to regulate a world perceived as chaotic.

Foreign military bases stand as prominent symbols and underpin the attitudes and approaches of base-owner states toward foreign and defense policy. However, their primary political purpose is not to increase stability, but to use the military presence of the base state as a tool for political change (Campbell and Ward, 2003, p. 100). In this context, the presence of a foreign military base can introduce political instability to the region in question. Agreements such as the Status of Force Agreement (SOFA), negotiated with unpopular local governments, may lead local populations and other nations to view these foreign military presences as authoritarian (Peterson, 2012, p. 194).

There is a perspective suggesting that foreign military bases may not only contribute to the authoritarianism of the host country's administration but also create security vulnerabilities. Over time, a military infrastructure can pose a threat to the host country, disrupt regional security, and potentially become a target or vulnerable to foreign attack (Zeijden 2009). Particularly, military bases established in proximity to conflict zones and neighboring hostile countries can pose various to the host country. The inability to take precautionary measures against threats, influenced by the terms of agreements between the host and the base-owner states or merely their existence, can lead to discussions that extend to questions of sovereignty.

Yabancı Askerî Üslerin İkili İlişkiler Üzerine Etkisi: Kurumlar, Strateji, Kültür

Askerî üsler “askerî güçler tarafından rutin olarak kullanılan tesislerdir” (Blaker, 1990, s. 4). Emek (askerler, paramiliter işçiler ve siviller), toprak ve sermayenin sabit tesisler, erzak ve teçhizat biçimindeki birleşimini temsil etmektedirler.

Savaş tarihi boyunca yayılcı devletler, kendi toprakları dışında askerî üsler kurmuşlardır. Bu dönemde bir devletin emperyal emelleri olduğu, bir başka ifadeyle ya doğrudan toprak kontrolü yoluyla ya da bazı ulusların politik ekonomisi, yasaları ve dış politikası üzerinde dolaylı kontrol yoluyla bir imparatorluk olmayı arzuladığı yerlerde çoğalmışlardır. Tarih zaten, askerî olarak “küreselleşme” stratejisinin, ada üsleri ve hayati boğazlar üzerinde sıkı kontrol olmaksızın çok az başarı sağlayacağını göstermiştir (Guifang & Jie, 2019, s. 503). Bu üslerde faaliyet gösteren askerî personel yanında misyonerler, ajanlar ve aralarında yardım çalışanları da bulunmuştur. Fakat modern dönemde yabancı askerî üsler birçok nedenle başvurulmuş ve amaçlar doğrultusunda farklı paydaşlara fayda sağlayan yapılar haline gelmiştir.

Bugün yabancı askerî üsler, üs sahibi ve ev sahibi ülkeler yanında belirli coğrafyalardaki farklı düzeydeki güvenlik ihtiyaçlarını karşılamakla kalmamakta, aynı zamanda ulusların güç, refah ve huzuru için de faaliyetlerini devam ettirmektedirler. Amaçları yanında kuruluş şekillerinde de değişiklikler görülen yabancı askerî üslerin gündemde daha fazla yer bulmasının nedenlerinin başında faaliyet alanlarının genişlemesi nedeniyle daha fazla alana müdahil olan yapıların sahip oldukları sorumluluklar ve verdiği endişeler söz konusudur.

Askerî, siyasi, ekonomik, diplomatik ve hatta psikolojik etkileri ile bu üs sisteminin güçlü devletler nezdinde kurgulandığı ve onların çıkarlarının öncelendiği görülebilmektedir. Kolonyal dönemin getirdiği alışkanlıklar, Soğuk Savaş döneminin sağladığı kapasite gibi etmenler bu sistem klasik yapılanmasında temel teşkil etmektedir. Ancak modern dönem ve daha da vurgulu olarak son dönemde güç unsurunun da dönüşümü ile yeni aktörler benzer amaçlar doğrultusunda sisteme girmektedir. İç içe geçmiş çıkarların sofistike dış politika çıkarları, yeni tehditler ve hedefleri ile küreselleşen ekonomi gibi gelişmeler bu dönüşümde etkilidir.

Söz konusu dönüşüm başta büyük güçler ama bununla birlikte küresel iddiaları olan yeni devletler için de araştırılması gerekmektedir. Zira yabancı askerî üsler, üs sahibi ve ev sahibi ülkelerin dönüşen stratejik öncelikleriyle güncellenen roller ve kapasitelerde varlıklarını sürdürmektedir. Bu önem ve önceliğe karşın konunun teorik tartışmalarına girmekten kaçınılmış ve yurtdışı askerî üs sayısı özellikle fazla olan örnek devletler üzerinden analiz yapılmaya çalışılmıştır.

Literatür incelendiğinde yabancı askerî üslerin güvenliğin temin ve tesisi noktasındaki etkileri ve öneminin ön plana çıktığı görülmektedir. Çalışmalar özellikle üs sahibi

devletlerin ulusal veya daha geniş çaptaki güvenlik vizyonları doğrultusunda, tek taraflı olarak ele alınmıştır. Konunun strateji ve kültür odaklı yaklaşımı ise en az çalışılan bakış açılarıdır. Oysa yabancı askerî üslerin işlerlik ve başarısı, temel prensipler ve içinde yer aldığı toplumla olan ilişkisi ile oldukça ilintilidir. Bununla birlikte yurtdışındaki askerî üslerde bulunan personel ve aileleri gibi kendi içinde bir toplumsal çalışma gerektiren toplulukla yerel halk arasındaki ilişki de devlet politikalarının uygulanmasından fazlasını içeren karşılıklı etkileşimleri barındırır. Bu askerî üslerin lehinde olduğu kadar aleyhindeki görüş, tutum ve davranışlarda da oldukça karmaşık ama üssün stratejik öncelikleri yanında üste konuşlu askerlerin bizatihi kendileriyle de ilişkili olan nedenler de önem taşımaktadır.

Tüm bu amaç, kapasite, izlenen yol ve etkileri değerlendirildiğinde yabancı askerî üslerin ikili ilişkileri de benzer şekilde farklı şekil ve derecelerde etkilediği görülmektedir. Ev sahibi ve üs sahibi ülkelerin farklı siyasi ve ekonomik şartları, askerî üsten beklentileri, siyasetçileri ve kamuoyunun yapısı ile tarihi arka planları gibi birçok etken bu ilişkileri rol oynamaktadır. Bu sebeple oldukça girift hale gelmiş olan askerî üslerin ikili ilişkilere etkinin incelenmesi için benzer şekilde farklı katmanlarda değerlendirme yapılması gerekmektedir. Böylece üs sahibi ve ev sahibi ülkeler arasındaki ilişkilerde askerî üslerin kurumsal temelde yerleri strateji geliştirme aşamasından ele alınacak ve toplumsal kabul görünürlüğünü araştırmak için de kültürel etkileri incelenecektir. Askerî üslerin söz konusu girift yapısı nedeniyle bu incelemede farklı alt disiplinlerden yaklaşımlara değerlendirmede yer verilecektir.

Yabancı Askerî Üslerin Tarihi ve Yaygınlığı

Yabancı askerî üsler genellikle hava meydanlarını, limanları, radar tesislerini, eğitim alanlarını depoları, kıışları, okulları ve hastaneleri kapsamaktadır. Ancak ilgili literatürde bu tesislerden hangisinin askerî üs olarak tanınması gerektiği konusunda net bir fikir birliği bulunmamaktadır (Kawana & Takahashi, 2021).

Yabancı askerî üsler, gücü kullanmanın temel araçları olarak etki alanları sorunsalıyla açıkça bağlantılıdır. Küresel düzeyde siyasi güç genellikle ordular tarafından veya en azından bir miktar askerî destekle kullanılmıştır. Bu noktada yabancı askerî üsler siyasi amaçlara hizmet etmektedirler (Klin, 2020, s. 120–121). Bu bakımdan da Kramer ve Nelson (2005) yabancı askerî üslerin birimler, yerler veya tesislerden ziyade bir siyasi ilişkiler ağının ayrılmaz bir parçası olarak görülmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Lachowski'ye (2007, s. 2) göre de yabancı askerî üsler, devletlerin geniş yelpazedeki siyasi, askerî, ekonomik ve diğer çıkarlarına hitap eden yerleşik bir güç projeksiyonu aracıdır.

Yabancı askerî üsler savaş zamanlarında askerî gücü yansıtırlar ve barış zamanlarında genel ve potansiyel tehditlerin ortaya çıkmasını caydırmaya hizmet ederler. Ayrıca, petrol ve doğal gaz gibi kaynaklara erişimi güvence altına almak ve küçük ve orta

ölçekli ülkeleri siyasi ve ekonomik olarak kontrol etmenin bir aracı olarak kullanılırlar (Kawana & Takahashi, 2021).

Ekonomik saikler değerlendirildiğinde, Neo-Marksist argümanlar, askerî üs genişlemesini sıklıkla altta yatan ekonomik teşviklere bağlamaktadır. Bu yaklaşıma göre yabancı askerî üsler, siyasi elitlerin ve kurumsal aktörlerin çıkarları tarafından yönlendirilen zenginliği ve kârı artırmanın bir aracı olarak görülmektedir (Yeo & Pettyjohn, 2021, s. 20).

Başka bir argümana göre de askerî üslerin ekonomik getirisinden çok muhtemel zararları bulunmaktadır. Bazı ev sahibi ülkeler, askerî üslerinin inşası ve bakımı için fon sağlasa da maliyetlerin büyük bölümünü birliklerini gönderen devlet karşılar. Bu noktada üssün kapatılması durumunda batık maliyetler ortaya çıkabilmektedir (Lostumbo ve ark., 2013, s. 104–105).

Hangi süreçle olursa olsun başat güç olma iddiasında olan devletler tarih boyunca kendi coğrafyalarından uzakta yabancı askerî üsler kurmuşlardır. Özellikle de bir devletin emperyal emellerinin olduğu, yani ya doğrudan toprak kontrolü yoluyla ya da diğer yerlerin politik ekonomisi, yasaları ve dış politikası üzerinde dolaylı kontrol yoluyla bir hegemonya kurmayı arzuladığı yerlerde kurulmuşlardır (Lutz 2009, s. 7). Bugün ABD, İngiltere, Fransa ve Rusya gibi aktörlerin bu amaçlar doğrultusunda çeşitli bölge ve ülkelerde yabancı askerî üsleri bulunmaktadır. Bu devletlerin dışında Almanya, Avustralya, Çin, Güney Kore, Hindistan, İsrail, İtalya, Japonya, Hollanda, Pakistan, Türkiye ve Yunanistan'ın da olduğu birçok devletin de yurtdışında askerî üsleri bulunmaktadır (Özgen, 2019, s. 387). Ancak en yaygın yabancı askerî üsse sahip ülke ABD'dir. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, ABD dünya çapında geniş bir askerî üs ağı kurmuştur.

Yabancı askerî üslerin tarih içerisindeki yaygınlığına bakıldığında 19. yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın başları ile II. Dünya Savaşı'na giden yıllar, Soğuk Savaş ve 11 Eylül sonrası dönemler ön plana çıkmaktadır.

15. yüzyılda Portekiz ve İspanya ile başlayan ve 20. yüzyılda İngiltere, Fransa ve Almanya ile süregelen Avrupa merkezli güç mücadelesinde söz konusu devletler, genellikle ticaret fırsatlarını değerlendirmek ve sömürgeleştirmenin bir yolu olarak Asya, Afrika ve Amerika'daki askerî üsleri kullandılar. 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında buharlı gemilerle deniz yolculuğu yaygınlaştıkça, askerî üsler ticaret yollarında ve askerî görevlerde gemilere yakıt ikmali yapmak için lojistik gereksinimlere hizmet etmişlerdir (Glaser, 2017, s. 4).

Calder (2007, s. 7–10), Sanayi Devrimi ile başlayan bu süreci “ulusötesi üs ağları çağı” olarak ifade etmektedir. Özellikle İngiltere, “Pax Britannica'nın” temel unsuru olarak deniz aşırı askerî üslere özel öncelik vermiştir. Bu sayede İngiltere, Napolyon

Savaşlarından Birinci Dünya Savaşı'na kadar tam bir yüzyıl boyunca denizlerde hakimiyet kurabilmiş ve yabancı askerî üsleri ile güvence altına alınan geniş bir sömürge imparatorluğu olabilmıştır (Calder, 2007, s. 7–10).

19. yüzyılda ABD'nin ise yabancı askerî üs yapısı zayıf konumdadır. Çünkü Kuzey Amerika'daki kaynak zenginliği, ABD'nin ekonomisi açısından yeterince verimli bir alanı temsil etmiştir. Ayrıca, Avrupa devletlerinin 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarındaki sömürge bakımından genişlemesi, dünyanın büyük bölümünü ABD ordusuna fiilen kapatmıştır (Lutz, 2009, s. 10–11). ABD ancak 1898'deki İspanyol-Amerikan Savaşı'nda Filipinler, Guam ve Porto Riko dahil olmak üzere İspanyol kolonilerine saldırmış ve savaştan sonra bu bölgede üsler inşa edebilmiştir (Ohtomo, 2012, s. 21; Vine, 2019, s. 162).

20 yüzyılın başlarında ise ABD, Japonya ve Almanya da dahil olmak üzere başat aktör olabilme amacı taşıyan devletler, büyük bir donanma denizaşırı askerî üsler inşa etmenin gerekliliğinin farkına varmıştır. ABD başlangıçta Pasifik, Güneydoğu Asya ve Latin Amerika'daki İspanyol donanma varlıklarından geriye kalanları ele geçirerek, donanması için kömür ve tedarik istasyonlarının mevcut olmasını sağlamak için çok çaba harcamıştır (Lutz, 2009, s. 10–11). Franklin D. Roosevelt ve stratejik danışmanlarının fark ettiği gibi, İkinci Dünya Savaşı sırasında üs kurabilmek hava savaşlarının başlamasıyla daha da hayati hale gelmiştir (Calder, 2007, s. 14).

Kıyanç'ın (2020, s. 209) ifadesine göre “ABD İkinci Dünya Savaşı'na katıldığında yaklaşık yüz adet üsse sahip iken, savaş sona erdiğinde Atlantik'ten Pasifik'e yaklaşık yüz ülkeye dağılmış iki binden fazla üs ve otuz binden fazla askerî tesis elde etmiştir.” Bu noktada savaş sonrasında yabancı askerî üsler, ABD'nin nükleer ve konvansiyonel caydırıcılığının ve askerî güç tasarlama ve siyasi nüfuz uygulama becerisinin temeli olmuştur (Stevenson, 2020). Bu değişikliklerin en önemli sebebi, ABD'nin yabancı topraklarda (denizaşırı) varlığının faydasını keşfetmesidir (George, 2017).

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ABD, Avrasya'nın çevresi boyunca ABD hava kuvvetlerinin gücünü küresel olarak yansıtmayı sağlayacak ve başta Sovyetleri Birliği olmak üzere herhangi bir devletin Avrasya kıtasına hâkim olmasını engelleyecek geniş bir hava üssü ağı kurmaya çalışmıştır. Ancak bu strateji büyük ve kalıcı üslerin kurulmasını gerektirmemiş, bunun yerine beklenmedik durumlarda üslerin kullanımı için erişim haklarının elde edilmesine odaklanılmıştır. Bu nedenle ABD, kullanmak istediği üsleri doğrudan ele geçirmek yerine ev sahibi ülkelerle müzakereler yapmaya çalışmıştır (Yeo & Pettyjohn, 2021, s. 25). Bu çerçevede, Soğuk Savaş dönemi ortaya çıkan ABD üslerinin çokluğu, Amerikan gücünün doğasında niceliksel ve niteliksel bir değişimi temsil ederek, ülkenin dünyanın geri kalanıyla ilişkisini de dönüştürmüştür (Vine, 2015, s. 26).

Bu dönemde devletler bloklaşma ve örgütlenmeler ile bir araya gelirken, Bölme'nin (2012, s. 53) ifadesine göre "ABD, elindeki tüm güce karşın kendini 'eşit' bir ortak olarak konumlandırmıştır." Bu noktada liberal ekonomi, demokrasi ve özgürlük söylemleri nedeniyle rıza gösteren diğer devletler ile ABD arasında güçlü bir ideolojik taban kurulmuştur. Bu durumun sonucu olarak da askerî üsler, Sovyetler Birliği ve komünizm tehdidi nedeniyle de bazı ülkelerde kolay bir şekilde kurulmuştur (Bölme, 2012, s. 53). Bu üsler ABD'ye ve müttefiklerine yönelik Doğu Bloğundan gelebilecek tehditleri caydırırken, ABD'nin müttefiklerine güven vermiş ve aynı zamanda ittifaktan ayrılmanın maliyetini de algı boyutunda arttırmıştır (Calder, 2007, s. 18). Japonya ve Almanya bu duruma örnektir. Birkaç yıllık işgalden sonra ABD, olası bir Sovyetler Birliği işgalini caydırmak için bu ülkelerde kalmayı ve askerî üsler elde etmeyi tercih etmiştir (Ohtomo, 2012, s. 21). Örneğin Japonya, işgal altında ve silahsızlandırılan bir devletken, Uzakdoğu'da Kore Savaşı'nın ve Çin'de komünist yönetiminin kurulmasının yarattığı endişenin etkisiyle, ABD açısından önemli rol oynayabilecek bir müttefik konumuna gelmiştir (Sander, 2005, s. 364). Japonya ve Almanya'nın da güvenliklerini sağlamak için ABD'nin varlığını gerekli gördükleri söylenebilir (Ohtomo, 2012, s. 21). Özellikle Almanya, Avrupa'da çıkabilecek bir çatışmanın kısa bir zamanda topyekûn bir savaşa dönüşebileceği düşüncesi ve Sovyetlerin 1948 yılındaki Berlin ablukasının yarattığı endişe sebebiyle, ABD'nin kendi topraklarındaki hem askerî varlığına hem de nükleer caydırıcılığına ihtiyaç duymuştur (Akad, 2013, s. 246). Kapitalist ve Batılı bir model içerisine oturtulmaya çalışılan tek doğu ülkesi olan Japonya'nın ise güvenlik endişelerinin yanında daha çok ekonomik çıkarları bulunmaktadır. Japon ekonomisi için elektronik ve endüstri ürünleri bakımından ABD'nin önemli bir pazar alanı sağladığını söylemek mümkündür (Sander, 2005, s. 365).

Sonuç olarak ABD, bir dizi üs zincirini doğrudan yönetmeyi amaçlamış, ancak üslerinin çoğu müttefiklerinin topraklarında veya kontrolünde bulunması sebebiyle farklı stratejiler geliştirmek durumunda kalmıştır (Yeo & Pettyjohn, 2021, s. 26). Öncelikle söz konusu üslere askerî erişim hakları yasal zemine oturtulmaya çalışılmıştır. Avrupa (NATO), Orta Doğu ve Güney Asya (CENTO) ve Güneydoğu Asya (SEATO) içindeki birçok devletle güvenlik ittifakları kurulmuş ve başta Almanya, Japonya, Tayvan, Güney Kore, Avustralya ve Yeni Zelanda ile ikili anlaşmalar imzalanmıştır. Bu ittifaklar ve anlaşmalar ABD ve diğer ülkeler arasında ortak güvenlik çıkarlarını ortaya koymuş ve ABD üslerinin kurulması için tüzük niteliğinde olmuştur. Ordunun yetki sınırlarını belirlemek için de her ülke ile Kuvvetler Statüsü Anlaşmaları (Askerî Kuvvetlerin Yabancı Ülkelerdeki Durumuna Dair Anlaşmalar) hazırlanmıştır (Lutz, 2009, s. 13). Bu noktada Sovyetler Birliği'nin bölgesel ilerlemelerini veya saldırılarını engellemek için çok sayıda kara, hava ve deniz kuvvetleri Avrupa'da ve Asya kıyılarında çeşitli üslere yerleştirilmiştir. Özetle üsler Sovyetleri kontrol altına alacak ve genişletilmiş caydırıcılık yoluyla savaşın patlak vermesini engelleyecektir (Glaser, 2017, s. 4).

Sovyetler Birliği ve Doğu Bloğu ülkeleri ise, bölgenin dışında yalnızca birkaç müttefikle (örneğin Küba) Soğuk Savaş'ın ilk yılları Avrasya'nın merkezinde deyim yerindeyse kilitli kalmışlardır. 1970'lerde Sovyetler Birliği, Afrika, Asya, Latin Amerika ve Orta Doğu'daki çeşitli ülkelerde askerî tesisler satın alarak çevrelemeyi aşmaya çalışmıştır. Sonuç olarak hem ABD hem de Sovyetler Birliği, diğer rakip bloğu kuşatmayı veya caydırmayı amaçlayan stratejilerin bir parçası olarak dost ve bağımlı ülkelerde askerî üsler elde etmişlerdir (Lachowski, 2007, s. 3–4).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, başta ABD'nin yabancı askerî üslerinin boyutunda, kapsamında ve coğrafi yöneliminde önemli bir değişimi başlatmıştır. ABD, özellikle Avrupa'daki kuvvet seviyelerini ve denizasıırı üslerin sayısını önemli ölçüde azaltırken, aynı zamanda Irak'ta Saddam Hüseyin iktidarının bölgesel istikrar için bir tehdit olarak belirlediği düşüncesiyle Orta Doğu'daki askerî varlığını genişletmiştir (Yeo & Pettyjohn, 2021, s. 29).

11 Eylül sonrası ise ABD'nin askerî üs stratejisi El Kaide gibi küresel terör örgütlerine karşı mücadele ekseninde şekillenmiştir. ABD'nin “terörizme karşı savaşı”, Asya'nın ve Orta Doğu'nun krize eğilimli bölgelerindeki istikrarsızlıklara ve enerji kaynaklarının güvenliğine odaklanmıştır. Bunun sonucunda da ABD'nin yeni güvenlik ve askerî üs kurma politikaları özellikle başarısız devletler ve bölgesel çatışmalar ile ilgili tehditler ışığında oluşturulmuştur (Lachowski, 2007, s. 2). Bu noktada ABD'nin Afganistan ve Irak müdahalelerinin başlamasından sonra, Orta Doğu'daki üs varlığı giderek daha fazla genişlemiştir (Vine, 2019, s. 162).

Soğuk Savaş sonrası Rusya'nın yabancı askerî üs politikasına bakıldığında 1990'lar boyunca Rusya, birliklerinin sayısını azaltmaya başlamış ve artık maliyetlerini karşılayamayacağı üslerden çekilmiştir. Soğuk Savaş gerçeği, Sovyetlerin, öncelikle kendi etki alanlarında sınırsız bir askerî varlığa sahip olmasına izin verirken, 1991'den sonra Rusya, Küba'dan Vietnam'a kadar dünyanın çeşitli yerlerinde üsleri ve stratejik tesisleri terk etmek zorunda kalmıştır (Rogozińska & Olech, 2020, s. 3). Ancak 2000'li yıllarda Rusya, Sovyetler Birliği'nin eski nüfuz alanının hem içinde hem de dışında etkinliğini sürdürürebilmek adına üs sayıları azalsa da bazı üsleri elinde tutmuştur. İlerleyen süreçte de Rusya, NATO ve ABD'den algıladığı tehditleri karşılamak için topraklarına Avrupa ve Asya gibi bitişik bölgelerde ve de Orta doğu ile Afrika gibi uzak bölgelerde yeniden nüfuzunu sağlamak için üs kurma adımları atmıştır (Lachowski, 2007, s. 2).

Günümüzdeki yabancı askerî üslerin dağılımına bakıldığında; ABD'nin diğer ülkelere göre üs sayısının fazla olduğu görülmektedir. Vine (2015), ABD'nin dünyadaki yabancı üslerin yaklaşık %90-95'ine sahip olduğunu ifade etmektedir. ABD'nin ve NATO'nun, Avrupa'da Almanya, Türkiye, Yunanistan, Grönland, Bosna Hersek, Kosova, Bulgaristan, Romanya, İtalya, İspanya ve İngiltere'de, Asya'da ise Afganistan,

Irak, Hint Okyanusu, Japonya ve Güney Kore’de yoğun olarak üsleri bulunmaktadır (Lachowski, 2007). ABD kadar yoğun bir üs dağılımı olan bir diğer devlet de İngiltere’dir. İngiltere’nin, Avusturalya, Brunei, Bahrein, Belize, Kanada, Çek Cumhuriyeti, Güney Kıbrıs, Afganistan, Nepal, Kenya, Singapur, Norveç, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Umman, Ürdün, Kuveyt, Katar, Somali ve Nijerya’da üsleri bulunmaktadır (Miller, 2020). Rusya’nın ise, Gürcistan, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Tacikistan ve Suriye’de üslerinin bulunduğu bilinmektedir (Olech, 2022). Fransa’nın da Cibuti, Senegal, Fildişi Sahilleri ve Gabon’da üsleri bulunmaktadır (Le ministère des Armées, 2023).

Üs Sahibi Devletlerin Askerî Varlıklarını Yayma Nedenleri ve Özellikleri

Yabancı askerî üsler, öncelikle silahlı kuvvetlerin muharebe, savunma ve eğitim operasyonlarını gerçekleştirebildikleri tesisler oldukları için yüksek stratejik değere sahiptir. Geleneksel bir jeopolitik perspektiften bakıldığında, dünya çapında anlamlı bir stratejik etki gösterme ve yurtdışındaki çıkarlarını koruma yeteneğine sahip gerçek bir büyük güce giden yolun, her zaman yurtdışında askerî üsler inşa etmekten başladığına (Guifang & Jie, 2019, s. 503) dair genel kabul görmüş bir görüş mevcuttur.

Temel olarak bakıldığında yabancı askerî üslerin kurulmasında üç temel stratejik neden bulunmaktadır. Bu nedenlerin değişen küresel gerçeklikler ve dengeler doğrultusunda içeriklerindeki değişime rağmen bahsedilen temellerin yerini koruduğu görülmektedir. Bu nedenler:

Stratejik Çıkar: Genel olarak, belirli bir tehdide karşı koyma ihtiyacı varsa ve tehdidin kaynağına yakın bir üsse sahip olmak güvenliğin sağlanmasına destek oluyorsa özellikle büyük güçlerin üs kurması için belirleyici olacaktır. Üsler dost devletlerin topraklarında olduğu gibi düşman devletlerde de bulunabilir. Tehditleri caydırmak, çatışma ve savaşa müdahil olmak, istihbarat toplamak, tatbikatlar ve geçiş güvenliği gibi rolleri ile bu üsler, devletleri tek başlarına başka bir ülkede üs kurma eğilimine yönlendirmektedir. Bu şartlarda üs sahibi devletin, özellikle ilk yıllarında üssü güvence altına almak için zora başvurma eğilimi de vardır.

Ortak Stratejik Çıkar: İki devletin ortak bir tehdide karşı iş birliği yapma, güçlerini birleştirme için özel bir yöntem olarak üs kurma seçeneği düşünülmektedir. Özellikle ev sahibi ülkelerin topraklarının korunmasına destek olması için büyük güçlerin askerî varlığından fayda umduğu bir yöntemdir. Öte yandan, genel olarak, ortak stratejik çıkarların ortadan kalkması, üs kurma mantığını zayıflatan olumsuz bir faktör olacaktır.

Teknolojik İlerleme: Teknolojik ilerleme, üs kurmanın başka bir nedeni olmaktadır. Önceki bölümde de bahsedildiği gibi, donanma gemileri için kömür istasyonlarına duyulan ihtiyaç, başka ülkelere üsler kurmanın ilk gerekçelerinden biridir. Benzer

şekilde hava aracı teknolojisindeki ilerleme de dünyanın çeşitli yerlerinde hava alanlarını gerektirmiştir. (Converse, 1984). Bununla birlikte istihbarat teknolojilerindeki ilerleme, dünya çapında üslerin kurulmasını da gerektirmiştir. Bölgesel haberleşmeyi izlemek için bazı üslerde istihbarat tesisleri inşa edilmiştir. Nükleer gibi teknolojilerin de (özellikle denetlenmesi ve sınırlandırılması için) üs kurmada temel nedenlerin arasında olduğu, yeni gelişen teknolojilerin de bunun gibi yabancı askerî üslerin kurulmasında neden teşkil edebileceği görülmüştür.

Yabancı askerî üs kurma kararı siyasi amaçlar doğrultusunda stratejik ve emperyal yorumlar barındırır da genellikle güvenlik ve ekonomik saiklerle ilişkilendirilir (Yeo & Pettyjohn, 2021, s. 20). Acil durumlarda hızlı müdahale kabiliyetinin sağlanması ile düşman devletlerin caydırılması ve müttefiklere güven verilmesinin yanında doğal kaynakların elde edilmesini içeren, kelimenin geniş anlamıyla ulusal çıkarların genişletilmesi söz konusudur. Bunların ittifak kurma, silah transferi, askerî eğitim, ekonomik yardım vb. politikalarla bağlantılı olarak gerçekleştiği bilinmektedir (Harkavy, 1975). Bu noktada üsler her şeyden önce rasyonel, stratejik amaçlara sahipmiş gibi sunulmakta ve ülke için ileri savunma sağladıkları, ticaret ve kaynakların kontrolünü kolaylaştırdıkları ifade edilmektedir (Lutz 2009, s. 8). Kısaca, petrol ve doğal gaz gibi kaynaklara erişimi güvence altına almak ve küçük ve orta ölçekli ülkeleri siyasi ve ekonomik olarak kontrol etmenin bir aracı olarak da kullanılmaktadırlar (Kawana & Takahashi, 2021).

Üsler, saldırı başlatmak, operasyonlar sırasında lojistik destek sağlamak, istihbarat toplamak, güç tasarlamak, müttefiklere güven vermek ve düşmanları caydırmak için kullanılır (Yeo & Pettyjohn, 2021, s. 20). Brown, (2020, s. 26) yabancı bir askerî üssü, birliklerini gönderen devletin çıkarları doğrultusunda askerî operasyonlar yürütülmesini sağlayan bir yer olarak tanımlamaktadır. Harkavy (2005, s. 19–25), yabancı askerî üslerin genel güvenlik şartları (geleneksel, düzensiz, kitlesel yıkıcı, hibrit); özel güvenlik şartları (Soğuk Savaş konuşlandırması, mevcut siyasi hassasiyetler temelli); çatışma bölgelerine askerî mühimmat tedariki problemlerinin çözülmesi; zorlayıcı diplomasi; bayrak göstermek; barışı korumak nedenleri ile kurulduğunu belirtmektedir. Bu temelde, ona göre yabancı askerî varlığın misyonuna dayalı olarak 10 tür yabancı askerî üssün bulunduğunu ifade etmektedir. Bunlar:

1. Havaalanı veya askerî amaçlarla hava taşıtlarının işletilmesi ile ilgili herhangi bir saha;
2. Deniz limanları veya onarım tersaneleri, okyanus ortası bağlama şamandıraları gibi askerî amaçlarla gemilerin işletilmesiyle ilgili diğer herhangi bir yer;
3. Kara kuvvetleri-ordu kışlaları, tatbikat alanları, tahkimatlar, sabit toplar gibi kara savaşının yürütülmesiyle ilgili herhangi bir bölge;

4. Öncelikle füzelerin bakımı ve fırlatılmasıyla ilgili füze mevkileri, sabit topçu mevkileri, vb.
5. Askerî uyduların işletilmesi veya izlenmesi ile ilgili sahalar;
6. Askerî iletişim veya askerî sistemlerin kontrolü ile ilgili iletişim ve kontrol yerleri;
7. Uydu dışı yollarla istihbarat toplanmasıyla ilgili istihbarat ve komuta yerleri
8. Askerî meteoroloji istasyonları gibi askerî öneme sahip çevresel faktörlerin izlenmesini gerçekleştiren çevresel izleme alanları;
9. Askerî araştırmalar ve askerî sistemlerin geliştirme testleri ile ilgili araştırma ve test alanları;
10. Askerî malzemenin üretimi, depolanması ve nakliyesi, askerî kuvvetlerin idaresi ve askerî personelin barınması, tıbbi tedavisi vb. ile ilgili lojistik alanlar (Harkavy, 1989, s. 17).

Yabancı askerî üsler, bir ülkenin güç kullanma yeteneğini büyük ölçüde artırır (Brown, 2020, s. 7). Dayanak kararları üzerindeki en önemli stratejik etkilerden biri, belirli bir tesisin mevcut güvenlik sorunlarına karşı koyma konusundaki önemidir. Örneğin, bir uçağın sınırlı uçuş yarıçapı göz önüne alındığında, bir hava üssünün konumu belirlenirken, öngörülen operasyon alanına yakınlık özellikle önemli olmuştur (Yeo & Pettyjohn, 2021, s. 21).

Modern ulaşım sistemlerinde bile çok sayıda askerî, ekipmanın ve ikmal malzemesinin kısa zamanda uzun mesafelere taşınması zordur. Bu nedenle, küresel çıkarları olan devletler, potansiyel çatışma alanlarının yakınına askerî güç konuşlandırmayı yararlı bulmaktadır. Çünkü, askerî operasyonları planlamanın en zor kısmı, lojistik gereksinimlerin karşılanmasını sağlamaktır. Yabancı askerî üslerde önceden konumlandırılan ekipman ve malzemeler, bu lojistik zorlukları büyük ölçüde basitleştirir (Brown, 2020, s. 7-8).

Günümüzde yabancı askerî üslerin geleneksel rolleri (bir müttefikin veya müttefiklerin savunması, caydırıcılık ve karşı dengeleme) işlevleri, ana vatanın savunması ve istihbarat toplama) geçerliliğini koruyor ancak geçmişte olduğu kadar yüksek öncelikli değil. Buna karşılık, terörle mücadele ve keşif misyonları önem kazanmıştır (Lachowski, 2007, s. 3).

Glaser'e (2017, s. 5) göre ise üç önemli gerekçe günümüzde askerî üslerin gerekliliğini ortaya koymaktadır. (1) potansiyel saldırganları caydırmak, (2) dostlara ve müttefiklere güven vermek ve (3) herhangi bir operasyonel beklenmedik duruma hızlı bir askerî müdahale sağlamak (Glaser, 2017, s. 5). Üçüncü gerekçe terörle mücadele ve keşif misyonları açısından askerî üslerdeki kuvvetlerin önemine işaret

etmektedir ve askerî müdahalelerde hızlı konuşlanma için üslerde bulunmanın gerekli olduğu varsayımına dayanmaktadır.

Klasik anlamdaki güvenliğin temin ve tesisi öncelikli hedefler olsa da güvenliğin tanım ve kapsamındaki dönüşümlerin etkisi ile karşı durulmaya çalışılan tehditlerin şekil ve kapsamı da değişiklik gösterebilmektedir. Zira ABD Kongresi tarafından yetkilendirilmiş Denizaşırı Askerî Tesis Yapısının İncelenmesine İlişkin Komisyon, 2005 yılında yayınladığı raporda tehdidin yalnızca askerî değil, pek çok şekilde olabileceğini vurgulamıştır. Enerji kaynaklarına erişime, serbest ticaret ve küresel ticaret yollarına kısıtlamasız erişim kadar önem verilen raporda “İnsan hakları ihlalleri, doğal afet, salgın hastalıklar ve ulusal ve uluslararası düzenin bozulması, ABD’nin yetenekleri dahilinde hareket etmesini gerektirebilecek akla yatkın ihtimallerdir. Neredeyse her durumda, üs yapımız bu yeteneklerin önemli bir parçası olacaktır” (Overseas Basing Commission, 2005, s. 8) öngörüsü ile başka ülke topraklarına askerî üs kurma eğilimlerinin kendilerine has bakış ve tavırla ne kadar genişleyebileceğini vurgulamıştır. Yabancı askerî üsler savaş zamanlarında askerî gücü yansıtır ve barış zamanlarında genel ve potansiyel tehditlerin ortaya çıkmasını caydırmaya hizmet ederler.

Yabancı askerî üsler, yalnızca tehditlere karşı bir savunma mekanizması olarak değil, aynı zamanda diplomatik bir araç olarak ekonomik ve siyasi eylemleri de destekleyen bir ulusal gücün parçasıdır. “Orada olmak”, başka türlü elde edilemeyecek bazı faydalar sunar. Diplomatik, enformasyonel ve ekonomik cephelerde, “orada olmak” aynı zamanda bir ülkenin hedeflerine ulaşmak için diğer çabalarla birleşen bir faktördür (Kramer & Nelson, 2005). Geçmişte esas olarak savaş için kullanılan askerî üsler, artık kamu diplomasisi, bilgi toplama, yurtdışındaki vatandaşların korunması, sosyal yönetim ve bilimsel araştırma gibi başka amaçlara hizmet etmek için konuşlandırılmaktadır (Guifang & Jie, 2019, s. 504).

Yabancı askerî üslerin kurulma amaçları olan stratejik çıkarlardan biri de ekonomiktir. Söz konusu üsler, üs sahibi devletlerin öncelikle bulundukları ülkelerin ve ardından nüfuz edebileceği tüm coğrafyanın iç ve dış politikası üzerinde etkiyi sürdürerek verimli pazarlara ve mallara erişimi sağlar. Bu şartların öncelikle küresel ekonominin başat aktörü olarak ABD tarafından kullanılması yadırganamaz. Amerikan yaşam standardını ve küresel ekonomik sistemin güvenliği için hayati olan bu ticari süreçlerin devamlılığı Amerikan üsleri tarafından desteklenmelidir. Fakat mevcut bu ekonomik düzen Çin tarafından zorlanmaktadır.

Çin’in kalıcı ekonomik büyümesi, yabancı doğal kaynaklara ve pazarlara güvenli ve sürekli erişime bağlıdır ve ABD gibi Çin de bu süreci askerî güç ile koruma eğilimindedir. Bu nedenle askerî güç, tüm bu denizaşırı çıkarların nihai koruyucusudur. Ancak gerçek şu ki, Çin’in siyasi gücü, ekonomik etkisi, diplomatik esnekliği ve

özellikle askerî yetenekleri, yurtdışındaki çıkarlarını korumaya yönelik artan ihtiyaç karşısında yetersiz kalmıştır. Çin'in tarihsel deneyimi ve dış politika geleneği, Pekin'in askerî gücünü yüksek profilli bir şekilde sergileme konusundaki çekincelerini desteklemiştir. Yabancı topraklardaki ticari limanlar, ne kadar gelişmiş olursa olsun, Çin'in askerî operasyonları için güvenilir ve etkili hazırlık noktaları değildir. Zaten bir ticari limandaki kapasite sadece ticari çıkarlara hizmet etmektedir ve diğer işlevleri ekonomik kaygıların önüne koyamaz. Açıktır ki, tam teşekküllü denizaşırı üsler olmadan, güç projeksiyonu, lojistik destek ve stratejik uyarı söz konusu olduğunda Çin askerî yetenekleri kısıtlanacaktır (Guifang & Jie, 2019, s. 495, 497).

Yabancı askerî üslerin askerî, siyasi, ekonomik ve hatta diplomatik diğer tüm amaç ve kabiliyetlerinin yanı sıra sembolik ve psikolojik boyutları da vardır. Bir ulusun statü ve güç iradesinin ifadeleri olarak görülebilirler. Stratejik seçkinler, anıtlar, şehirler ve savaş gemileri inşa ettikleri gibi uluslarının durumunun görünür bir işareti olarak üsler inşa etmeyi de öngörmüşlerdir. Örneğin, bu durumu en iyi şekilde gördüğümüz ABD'de politikacılar ve kamuoyu, üslerinin sayısını ülkelerinin öncü durumunun ve süper gücünün göstergesi olarak değerlendirmektedirler (Van Evera, 2001).

Yabancı askerî üslerin kurulma nedenlerine ve etkilerine ek olarak, üslerin kurulma süreçleri de önemlidir. Bazı ülkeler ya anayasalarında yabancı askerî mevcudiyeti barındırmanın şartlarını, statüsünü ve amaçlarını ortaya koymakta ya da yabancı birliklerin muhafaza edilme ve yönetilme biçimlerini detaylandıran özel kanunlar çıkartmaktadırlar (Guifang & Jie, 2019, s. 499). Bununla birlikte, ilgili devletler arasında yasalar çerçevesinde bir anlaşma sağlanması askerî üslerin kurulma sürecini başlatmanın tek yolu değildir (Ohtomo, 2012, s. 20). Bu doğrultuda, farklı üs sahibi ve ev sahibi ülkeler üzerinden, barışçıl veya çatışma temelli farklı şekillerde yabancı askerî üslerin kurulduğu görülmektedir:

Doğrudan Fetih: Güçlü bir ülke, daha zayıf bir ülkenin topraklarını zorla işgal edebilir ve üsler kurabilir. Büyük güçler için, doğrudan fetih, yabancı ülke topraklarında üsler elde etmenin belki de en doğrudan yoludur, ancak fetih amacı genellikle üs kurmanın ötesine geçmektedir. “Hedef” ülkeler (yani “ev sahibi” ülkeler), stratejik değerlerinden veya yalnızca zayıflıklarından veya her ikisinden dolayı büyük güçlerin hedefi haline gelmektedir. Bu sürecin önemli noktası fethedilen ülkelerin üs sahibi ülkelere savaş ilan etmemiş olmaları ve ciddi güvenlik tehditleri oluşturmamış olmalarıdır (Harkavy, 2007, s. 17).

Yenilgiye Uğratma ve İşgal Etme: Büyük bir güç ile onun düşmanı arasında bir savaş yapıldığında ve düşmanın yenilgisinden sonra galip gelen (büyük güç) düşman toprağını işgal edip üsler kurabilmektedir.

Teslim Alma: Yurtdışında askerî üsleri bulunan bazı devletler bu üslenme sistemini artık sürdüremeyecek durumda olabilir. Bu durumda gerileyen büyük güç ya ev sahibi ülkeyi terk etmekte ya da üslerini başka bir ülkeye devretmektedir. Yeni güçlü ülke onları miras almakta ve üsleri kendi ihtiyaçlarını karşılamak için kullanmaktadır. Üssün yeni sahibi ülke için, bir mevcudiyet başlatmanın daha ucuz bir yoludur, çünkü ilk çalıştırma masrafları üssün eski sahibi tarafından karşılanmıştır.

Asıl Sakinleri Zorla Uzaklaştırma: Yurtdışında askerî üs kurmanın, doğrudan askerî güç kullanmadan ama zayıf bir ulusun yerel halkına karşı zorlayıcı önlemler kullanarak bir üs bölgesinin güvenliğini sağlamayı içeren başka bir örneği de mevcuttur. Bu, özellikle sakinlerin sayısının çok fazla olmadığı küçük adalarda ve yeniden yerleştirmeden sonra yaşayabilecekleri alternatif arazi mevcut olduğunda mümkündür.

Ödeme (Ekonomik ve Askerî): Ev sahibi ülke üs sahibi ülke ile ödenecek tazminat/ kira koşulları üzerinde anlaştıklarında büyük güç varlığına izin verilebilir. Bu şartlarda ev sahibi ülke, üs sahibi ile ortak stratejik çıkarları paylaşmayabilir ancak yine de ekonomik ve askerî yardımdan elde ettiği fayda nedeniyle üs bölgeleri vermeyi kabul edebilir (Clarke ve ark., 1997, s. 149–168). Bunun yanında ev sahibi ülkenin üs sahibi devletin askerî korumasına girmeyi istediği için topraklarında bir yabancı askerî üssün kurulmasını teşvik ettiği durumlar da söz konusu olabilmektedir.

Rejim Değişikliği: Ev sahibi ülkede, topraklarında yabancı askerî üs bulunmasına izin vermeyen bir yönetim varken, farklı şekillerde gerçekleştirilecek bir hükümet değişikliği olduğunda, bu askerî üsler kurulabilir. Bu durum var olan yabancı askerî üsleri kapatan hükümetin devrilmesi sonucu üs sahibi devletlerin geri dönmesi veya yeni hükümetin yurtdışı askerî üslenme sistemi olan bir devletle yeni bir iş birliğinde gerçekleştirebilmektedir.

Askerî Üslerin Yerel Toplum ve Siyasi Yapı Üzerindeki Etkileri

Ev sahibi ülkelerin egemenlik bölgelerinde yabancı askerî üslere izin vermelerinin temel sebebi bunun karşılığında ekonomik ve güvenlik avantajları elde etmeleridir. Bu nedenle, ev sahibi ülkelerin yabancı üsse izin verip vermeme kararı, ekonomik ve güvenlik faydaları ile siyasi maliyetler arasında seçim yapmakla ilgilidir. Bir ev sahibi ülkenin mali nedenlerle yabancı askerî üslere izin vermesi sezgiseldir (Brown, 2020, s. 13, 16). Çünkü ev sahibi ülkenin güvenlik ihtiyaçları açısından güçlü bir vasıta olan yabancı askerî üsler, aynı zamanda bulundukları ülkelerde sermaye, mallar ve hizmetler için büyük bir pazar yaratılmasını da sağlamaktadırlar.

İster aktif bir uçuş hattına sahip operasyonel bir hava üssü, bir lojistik depo, bir araştırma kompleksi veya bir tesis olsun, bu üslerde çok sayıda askerî ve sivil personel istihdam etmekte ve satın almalar, mal ve hizmetler yoluyla yerel ekonomiye destek

olmaktadırlar. Hatta yerel halkın büyük bölümü bu üslerden önemli ölçüde geçim sağlayabilmektedir (Shaw, 2004). Bu üsler aynı zamanda ticareti teşvik edebilmekte ve bazı bölgelerde ev sahibi ülkeler açısından yeni imkânlar yaratabilmektedir. Bu bakımdan özellikle teknolojinin gelişmesi yabancı üslerinin kurulmasında kritik bir faktördür. Ev sahibi ülkeler, bu üslerin bulunduğu ülkelerde askerî refahı artırmak için mühendislik, bilim ve bilgi teknolojisi sistemleri konusunda eğitim almaktadır. Bu üsler için ödenen kiralar da bulundukları bölgelerin yerel ekonomisini büyütebilmektedir. Ayrıca yabancı askerî üsler genellikle savaş veya işgal tehditleri nedeniyle ekonomik yapıları büyük zarar görmüş bölgelerde inşa edildiğinden, yabancı bir askerî üssün kurulması ve sürdürülmesi genellikle bu ülkelerde ekonomik canlanmayı arttırmakta ve böylece ekonomik faaliyetleri canlandırabilmektedir (Duman & Ferlengez, 2018, s. 113). Örneğin Filipinler'deki ABD askerî üsleri Filipin ekonomisine katkıda bulunmuş, istihdam fırsatları, temel mal ve hizmetlerin yerel tedariki ve üslere atanan Amerikalıların kişisel harcamaları yerel halka önemli ekonomik avantajlar sağlamıştır. Ayrıca, müteahhitlik hizmetleri, uluslararası krediler için ve yabancı yatırım için ABD desteği de üslerin varlığıyla doğrudan veya dolaylı olarak ilgili ekonomik etkilerden bazılarıdır (Berry, 1990).

Toplumsal destekten ziyade devletlerarası ekonomik faaliyet ve yardımlaşma için önemli bir örnek ise Cibuti'de askerî üslerin etkisidir. Cibuti'nin jeopolitik önemi, 2000'li yılların sonlarında Somali kıyılarında korsanlığın yayılmasıyla artmıştır. Yeterli kaynağı olmayan bir ülke için jeopolitik değerin artması büyük bir fırsat teşkil etmiş, bu durumdan ekonomik kalkınma için faydalanan Cibuti politik iradesi, ABD, Japonya, İtalya ve Çin'e korsanlıkla mücadele etmeleri için askerî üs kurmalarına izin verilmiştir. Cibuti politik iradesi bunu büyük güçlerle müzakere etme ve istikrarlı bir gelir elde etme fırsatı olarak görmekle birlikte, yabancı askerî üslerden elde edilen gelirleri ve ilgili bağışları kullanarak mevcut rejime yönelik iç tepkiyi de kontrol altına almıştır (Masuda, 2023, s. 2, 25).

Yabancı askerî üslerin yerel halka bir diğer etkisi de kültürelidir. Moon (2016, s. 32), yabancı askerlerin, askerî üslerinin yakınında yaşayanların ötesinde çok sayıda insanın sosyal hayatını etkilediğini ifade etmektedir. Bu etki yemek, moda, ulaşım ve eğlence alışkanlıklarının yanında politik kültürü ve bir algılama biçimini de kapsayan bir yaşam biçimi şeklinde olabilmektedir.

Bunun yanında üste bulunan askerler ve ailelerinin ekonomik ve sosyal yardımlar vasıtasıyla yerel halka etki ettiği de görülmektedir. Üsteki askerî ve sivil personelin aralarında düzenledikleri bazı kampanyalardan topladıkları paralarla özel olarak planladıkları yardımları yaptıklarını, Noel hediyesi, erzak çantası gibi ayni desteklerde bulunduklarını, ailelerin ise dil dersi verme, yetimhane gönüllüsü olma, az bulunan ilaçları temin etme gibi yollarda destekleri çeşitlendirdikleri bilinmektedir (Fitz-Henry,

2015, s. 122–125). Bu yardım ve destekler üs sahibi devletin imajı için olumlu etki yaptığı gibi yerel halkın kültürüne de etki etmektedir. Beysbol dersleri vermek, ekipmanları sağlamak, müsabakalar tertip ederek ödüller dağıtmak, bu spor dalıyla hiç ilgili olmayan bir coğrafyada algıları değiştirebilecektir.

Yabancı askerlerle birlikte ve aktif bir askerî tesisin etki alanında yaşamının getirdiği etkilerin şekli ve yönü çeşitlidir. Üssün bulunduğu bölge, özellikle küçük bir yerleşime yakınsa, hızlı şekilde üs personelinin talepleri doğrultusunda ticari faaliyetlerini, eğlence ve kültürel aktivitelerini dönüştürmektedir. Ayrıca yerleşim yerindeki yerel halk askerî üsteki düzen ve talim seslerine, intikal ve devriye hareketlerine alışmaya zorlanmaktadır. Gerson'un deneyimleri doğrultusunda belirttiği gibi (2009, s. 49) öğrenciler okuldaki antrenmanda becerilerini ve güçlerini geliştirmeye çalışırken, yamaçlar savaş eğitimi yapan deniz piyadelerinin silah sesleriyle yankılanmakta ve çocuklar ile antrenörler sanki olağandışı ya da tehlikeli bir şey olmuyormuş gibi davranmaktadır ki bu gündelik yaşamın nasıl şekillendiğiyle ilgili somut bir örnektir.

Bu etki bazı zamanlarda ve bölgelerde kültürel yakınlaşmayı sağlayabilirken, husumet ve iticiliğe de sebep olabilmektedir (Moon, 2016, s. 32). Bu durum ilgili personel ile askerî üslerin yakınındaki yerel topluluklarda yaşayan insanlar arasında evlilik ya da arkadaşlık kurmak gibi doğrudan ya da aynı sosyal ortamı paylaşmak gibi dolaylı kişilerarası sosyal etkileşimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkar (Hikotani ve ark., 2023). Yumuşak sömürgecilik olarak eleştirilen (Gerson, 2009, s. 50) bu kültürel etkileşim ev sahibi ülkedeki kültürü kalıcı şekilde dönüştürdüğü görülmektedir. Örneğin Japonya'da bulunan ABD birliklerinin dörtte üçüne ev sahipliği yapan Okinawa'da Japonya'nın diğer şehirlerine kıyasla yüzde 46 daha fazla, salataya yüzde 49 ve suşiye yüzde 71 daha az harcama yapılmaktadır. Böylece Okinawalılar, daha önce Japonlar arasında en uzun yaşam beklentisine sahipken, bugün Japonya'nın 47 vilayeti (prefektör) arasında 26. sıraya düşmüştür.

Sonuç olarak askerî üsler bazı bölgelerde güvenli bir ekonomik geçim kaynağı olarak görülürken; bazı bölgelerde ekonomik kaynaklar için bir rakip, hatta bir sömürge aracı olarak potansiyel bir güvenlik tehdidi olarak algılanır (Shaw, 2004). Kent Calder (2007, s. 75–76), özellikle ABD üsleri için yazmış olsa da genel olarak yabancı askerî üsler için de geçerli olan karşı hareketleri beş hipotezle anlatmıştır: temas hipotezi, sömürgeleştirme hipotezi, işgal hipotezi, rejim değişimi hipotezi, diktatörlük hipotezi. Temas hipotezi yerel halk ile üste görevli insanların ne kadar çok temas ederse karşıtlığın artacağını öngörmektedir. Buna göre yüksek nüfus yoğunluğu olan bölgelerde yabancı askerî üslerin varlığını devam ettirmesi güçtür. Diğer hipotezler ise üs sahibi devletin niyetinin olumsuz şekilde değerlendirilmesini vurgulamaktadır. Ev sahibi ülkedeki toplum tarafından, üs sahibi devletin yurtdışındaki askerî üsleri vasıtasıyla ev sahibi ülkenin siyasetini yönlendirme hatta egemenliğini etkileme niyet ve gayreti olduğuna inanılması, sıklıkla bu üslere karşı hareketleri şekillendirmiştir.

Örneğin Filipinler, İspanya veya Japonya gibi yerlerde, ev sahibi ülkeler ABD'ye başlangıçta üsler üzerinde geniş bir kontrol yetkisi vermiştir. Ancak sonraki süreçlerde yerel halk tarafından ABD "eşitsiz" veya "sömürgeci" olmakla eleştirilmiştir. Hatta, üslerin kullanımına ilişkin daha fazla kısıtlama için baskı oluşturulmuştur (Yeo, 2014, s. 48). En önemli baskı Filipinler'de olmuş, Filipin milliyetçiliği, tehdit algısındaki değişiklikler ve her ülkedeki diğer siyasi ve ekonomik faktörler, Filipinler'deki ABD askerî tesislerinin geleceğinin sorgulanmasına neden olmuştur (Berry, 1990). Bu durumun sonucu olarak da 1991 ve 1992'de Filipinler halkı, ABD'yi üslerinden çıkmaya zorlamıştır (Vine, 2019, s. 158).

Bazı durumlarda askerî üslerinin varlığına tepkiler toplumsal hareketleri ya da çatışmaları tetikleyebilir. Üslere karşı, gösteriler veya protesto eylemleri ile sıklıkla karşılaşılırken, bu eylemler zaman zaman şiddete de dönüşmüştür.

İngiltere, Fransa ve Rusya'nın askerî üslerine karşı belirli bölgelerde ve dönemlerde tepkiler oluşurken, ABD askerî üslerinin çok daha fazla sayıda olması, ABD'nin üslerini toplumsal hareketlerin odak noktası haline getirmiştir. Bu tepkilerin altında yatan temel neden askerî üslerin ev sahibi ülkenin egemenliğine yönelik bir tehdit olarak görülmesidir. Zira topraklarında yabancı askerî üs barındıran ev sahibi ülke olmak, kendi topraklarının bir kısmı üzerindeki egemenliği başka bir devlete kaptırması anlamına gelmektedir (Peterson, 2012, s. 195). Bir diğer neden de üslerin hizmet ettiği amaçlara, özellikle savaşa ve şiddete yönelik itirazlardır. Toplumsal hareketlerin çoğu, üslerin faaliyetlerinin ve operasyonlarının zararlı etkilerine de odaklanır. Askerî jet gürültüsü ve üssün neden olduğu hava ve su kirliliğinin sağlık üzerindeki etkileri, asker suçlarını, özellikle tecavüzleri, diğer saldırıları, cinayetleri ve araba kazaları bunlardan bazılarıdır (Lutz, 2009, s. 30–31).

ABD'nin ev sahibi ülkelerdeki askerî varlığından kaynaklanan egemenlik sorunları, adalet sorunlarıyla yakından bağlantılıdır. Devlet egemenliğine karşı ihlalin kendisi bir adaletsizlik eylemi olarak görülebilir. Ancak egemenliğin kapsam koşulları adaletinkinden daha kısıtlayıcıdır. Egemenlik ihlalleri öncelikle devletlere yönelikken, adaletsizlik devletler, gruplar veya bireyler dahil olmak üzere çok daha geniş bir aktörler yelpazesi tarafından yönlendirilebilir veya bunlar tarafından algılanabilir. Daha önce belirtilen egemenlik haklarına doğrudan etkileyecek politik adımların yanında yabancı askerî üslere yol açmak için yerel halkın topraklarına el konulması ve inşa edilen bu geniş üslerin bölgenin ekonomik ve sosyal kalkınmasını engellemesi gibi ikincil yollar da ev sahibi devlet egemenliğini zayıflatan etmenlerdir. Bununla birlikte, sivil kayıplar, kişisel mülke zarar verme veya tecavüz gibi adaletsiz eylemler bireyler tarafından işlendiğinde, bu eylemler daha sonra daha geniş bir ulusal egemenlik sorunu olarak çerçevelenebilir (Yeo, 2014, s. 53). Zira bireylerin benzer eylemleri yaygın şekilde gerçekleştirmesinde üs sahibi devletin ve/veya üs yönetiminin yaklaşımı belirleyici özellik taşımaktadır.

Özellikle tecavüz olaylarında ağırlıklı olarak erkeklerden oluşan bir askerî ortamın, yabancı askerî üssün bulunduğu bölgedeki kadınların görünür varlığının ezici bir yoğunlukla tek bir role indirgenmesinde üs yönetiminin yönlendirmesinden bahsedilebilmektedir (Vine, 2015, s. 182). Üste görevli personelin neden olduğu kazalar veya kasıtlı/kasıtsız cinayetlerin soruşturulmasında anlaşmalara dayalı resmi veya üs sahibi ile ev sahibi devletlerin ilişkilerinin yapısına dayanan siyasi nedenlerle engellerin olması, bazı fikirlerin oluşmasına neden olmaktadır. Örneğin Afganistan’da sivil ölümleri, önemli bir siyasi mesele haline gelmiş ve her ölüm, kamuoyunda ABD askerî varlığına karşı bir tepki uyandırabilmiştir (Yeo, 2014, s. 53–54).

Başka bir örnek de 2008 yılında Çek Cumhuriyeti’nde barış aktivistlerinin, kendi topraklarında bir ABD füze savunma ve radar üssü inşa etme planını engelleme amacıyla ulusal bir referandum talep etmeleridir. Benzer şekilde Ekvador’da da üs karşıtı aktivistler, Başkan Rafael Correa’nın topraklarında ABD’nin hava üssüne erişimini reddederek üs anlaşmasını yenilememe taahhüdünü desteklemişlerdir (Yeo, 2011, s. 5–6).

Ayrıca ABD üslerine ev sahipliği yapan ve uzun süredir müttefik olan ülkelerde de üs karşıtı hareketler ortaya çıkmıştır. Örneğin Japonya ve Güney Kore, ABD askerî varlığından kaynaklanan kazalar, suçlar veya anlaşmazlıklar nedeniyle üs karşıtı protesto dalgaları yaşanan iki ülkedir. Soğuk Savaş dönemlerinde de bu ülkelerde ABD askerî varlığına karşı protestolar ortaya çıkmış, ancak Soğuk Savaş döneminde protestoların sıklığı ve yoğunluğu günümüze kıyasla genellikle daha az ve etkisiz olmuştur. Bunun temel sebebi ilgili ülkelerde demokratikleşmenin hızlanması ve sivil toplumun büyümesidir. Ayrıca, medya ve internet yoluyla bilginin geniş bir şekilde yayılması, protestoların daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır (Yeo, 2014, s. 57).

Yabancı askerî üslerin varlığı aynı zamanda dolaylı olarak radikalizmi de besleyebilmekte ve aşırılık yanlıları için propaganda fırsatları sunabilmektedir. Örneğin Suudi Arabistan’da 1996 yılında ABD üssü Khobar Kuleleri’ne düzenlenen terör saldırısı, aşırılık yanlılarını ABD’nin bölgeden tamamen çekilmesi çağrısında bulunmaya teşvik etmiştir (Cooley, 2005, s. 82).

Askerî üslerin kullanım haklarına sahip ülke açısından da birtakım siyasi etkileri bulunmaktadır. Hukukun üstünlüğüyle bağlı olmayan veya bir denetim ve denge sistemi tarafından kısıtlanmayan otoriter liderler, üs sahibi ülkenin erişimini kolayca feshedebilmekte veya anlaşmaların yeniden müzakere edilmesini talep edebilmektedirler (Lostumbo ve ark., 2013, s. 105–106). Otoriter bir liderle yapılan anlaşmalar, ancak iktidardaki politik irade devam ettiği sürece sürebilmekte, çünkü bu tür anlaşmaların statüsü, kalıcı bir kurumsal çerçeveden çok politik iradenin devamlılığına bağlıdır. Örneğin ABD, 1969’da Albay Muammer el-Kaddafi iktidara geldiğinde Libya’daki Wheelus Hava Üssü’nden, 1979’da Muhammed Rıza Pehlevi devrildiğinde İran’daki elektronik dinleme üslerinden çekilmek zorunda kalmıştır (Cooley, 2005, s. 83).

Tüm bunlarla birlikte yabancı askerî üsler ev sahibi ülkenin siyasi yapısını etkileyebilmektedir. Yabancı askerî üslerin ev sahibi ülke yöneticilerinin politikalar geliştirmesinde etkileyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Cooley'e göre (2008, s. 10–12) yabancı askerî üsler ev sahibi ülke hükümetini iç politikaya dair iki farklı doğrultuda etkilemektedir. Birincisi, iktidardakilerin amacının siyasi güçlerinin temellerini güçlendirmek ve iç siyasi sistemde hayatta kalma olasılıklarını en üst düzeye çıkarmak amacıyla üslerden faydalandığı görüşüdür. İkincisi ise, üs sahibi devlet ile yapılan müzakerelerin diğer paydaşlarla yapılan müzakerelerde kullanılacak argümanlar ürettiğine dair görüştür. Diğer bir deyişle, ev sahibi ülkeyi yönetenler, askerî üs konusunda müzakerelerde bulunan rasyonel aktörler olarak, üssü kullanan ülke temsilcileri ve farklı bir düzlemde iç siyasette işbirlikçi ve rakiplerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu sebeple ev sahibi ülkedeki rejimin yapısı üssün varlığının devamlılığı ve amacına ulaşması için önemli görülmektedir.

Cooley'e göre (2008, s. 13–18), üssün amacına uygun şekilde devamlılığını vurgulayan 'sözleşme istikrarı'¹ olgun demokrasilerde en yüksektir. Bu düşüncenin arkasındaki sebep, bu tür ülkelerde devletler arasındaki anlaşmalara uyulma eğiliminde olması ve sözleşmelerin uygulanmasından kaynaklanan sorunların normalde ilgili bürokratik kurumlar tarafından neredeyse otomatik olarak ele alınmasıdır. Sözleşmenin istikrarı, otoriter devletlerde en yüksek ikinci sıradadır. Bu tür ülkelerde kamuoyunun etkisi azdır ve askerî üsler, liderin ve siyasi seçkinlerin iktidarını sürdürmenin bir aracı olarak işlev gördüğü sürece sözleşme korunmaktadır. Ancak, siyasi gidişat değişirse bir askerî üs sözleşmesi kolayca feshedilebilmektedir. Otoriter ülkelerde demokrasiye geçiş başladığında ise eski sistemle yapılan yabancı askerî üs sözleşmelerinin meşruiyeti konusunda ciddi şüpheler doğduğundan ve önceki rejimin olumsuz bir mirası olarak görüldüğünden kamuoyu baskısı ile üslerin kapatılması istenmektedir. Bu nedenle, askerî üs sözleşmeleri, otoriter bir siyasi sistemden geçiş aşamasında olan demokrasilerde en az istikrarlıdır.

Askerî üslerin yerel toplum üzerine etkileri olduğu gibi, üs personeline ve ailelerine de çeşitli etkileri bulunmaktadır. Söz konusu üslerde personel ve aileleri için temel kaynak tahsisi ile sağlık ve refahın geliştirilmesi ana hedeflerdir. Bu amaçla üs içerisinde barınmanın yanında, okul, hastane, mağaza, market, restoran, kuaför, kafe ve ibadethane gibi her türlü ihtiyaçlarını temin edebilecekleri yerlere erişim imkanına sahip olurlar. Bazı personeller için hayatı üs içerisinde yaşamak ve yerel toplum ile asla etkileşime girmemek mümkündür. Bu durum aileler için de geçerlidir ve bu durumda aileler genellikle birbirine bağlı kalır ve ortak deneyimler ile yaşam tarzlarını benimserler (Halvorson, 2010, s. 3).

1 Bir yabancı askerî üs sözleşmesinin istikrarından kastedilen, askerî üssün siyasi bir meseleye dönüşmemesi, kullanımının engellenmemesi ve akdedilen sözleşmenin üs sahibi aleyhine bir revizyondan geçmemesi veya kadük hale gelmemesi.

Askerî Üslerin Üssün Bulunduğu Devlet ve Bölge Güvenliğine Etkileri

Yabancı askerî üslerin temel kuruluş nedenlerinin güvenlik ve güvenlikle ilişkilendirilen konular olduğunu önceki bölümlerde detaylı şekilde anlatılmıştır. Tarih boyunca bu askerî üslerin artarak varlıklarını sürdürmesi ile bu temel görevlerini kabul edilir şekilde gerçekleştirdikleri gözlemlenebilmektedir.

Yabancı askerî üslerin sıklıkla resmi ittifak bağları olan ülkelerin topraklarına kurulmasında ortak stratejik çıkarlar rol oynamaktadır. Müttefik devletler, çoğunlukla ulusal stratejik çıkarların ön plana çıkmasıyla, her zaman güvenlik taahhütlerini yerine getirmeseler de bir askerî üs anlaşması temelindeki resmi bağlara sahip olmak genellikle tarafların anlaşmayı desteklemeye istekli olduklarını göstermektedir. Japonya, Almanya ve Güney Kore gibi devletlerin ABD ile imzaladıkları güvenlik anlaşmaları çerçevesinde topraklarında ABD askerî üsleri bulundurması örnekleri bu durumu açıklamaktadır (Ohtomo, 2012, s. 18).

Üsler, ev sahibi ülkeye yerel veya bölgesel çatışmaların çözümünde söz sahibi olma şansı ve üs sahibi ülkeye de bölgedeki güvenlik ihtiyaç ve networküne angaje olma şansı vermektedir. Olumlu bakış açısına göre bu üsler, kuruldukları yerlerde hem savunma hem de kaynak sağlayan birer lütuftur. Örneğin Henry'ye göre (2006, s. 48) ABD'nin yurtdışındaki askerî üsler ağı "gelişmekte olan bir güvenlik ortamı için küresel bir sigorta poliçesine yönelik Amerikan taahhüdünü yansıtmaktadır."

Fakat bu destek ve fedakârlık argümanı, genellikle yerel çatışma veya savunmadan ziyade saldırı için üsleri planlamaya ve donatmaya odaklanan ABD'nin üsler hakkındaki stratejik düşüncesinin doğası ile uyusmamaktadır. Sadece iki örnek verecek olursak, Filipinler'deki ABD üsleri Vietnam'a savaş açmak için, Almanya'daki ABD üsleri ise Irak'taki savaşa malzeme taşımak için kullanılmıştır. Askerî üslere ev sahipliği yapmanın yerel ekonomiler ve yönetimler için faydası önemli olabilir, ancak kirlilik, gürültü ve asayişin bozulması gibi askerlerin yerel harcamaları veya yerel halkın istihdamı ile dengelenemeyen bir dizi başka ekonomik maliyeti içerir. Dahası, bu şekilde kullanılan ABD üslerinin, ülkeleri korumaktan çok, ABD ile ittifak kuran ülkeleri saldırıların hedefi haline getirme olasılığı belki de daha yüksektir (Lutz, 2009, s. 27).

Yabancı askerî üslerin küresel güvenlik vizyonu içerisinde ve ev sahibi ülkelerin yönetimleri ve halkları nezdinde bu denli normal karşılanması ve talep edilmesinin temelinde, dünyanın tehlikeli bir yer olduğundan doğal olarak orduların denetimine ihtiyaç duyduğunu öne sürerek bu tür politikaları destekleyen bir ideoloji mevcuttur (Johnson 2004). O halde üsler, nesnel risklere karşı basit güvenlik araçları olarak sunulmaktadır. Evera'ya göre (2001) yabancı askerî üsler, kontrolden çıktığına inanılan bir dünyayı ehlileştirmek amacıyla inşa edildiklerinden, irrasyonel veya sınırsız korkuların, hatta paranoyanın belirtileri veya nedenleri olarak da görülebilmektedir.

Yabancı askerî üsler, üs sahibi devletlerin dış ve savunma politikasına yönelik tutum ve yaklaşımlarının zorlayıcı bir sembolü ve bel kemiğidir. Bununla birlikte üslerin siyasi amacı istikrarı artırmak değil, üs sahibi devletin askerî varlığını siyasi değişimin bir aracı olarak kullanmaktır (Campbell & Ward, 2003 s. 100). Bu bağlamda yabancı askerî üs varlığı, kurulması söz konusu olan bölgeye siyasi istikrarsızlık da getirebilmektedir. Güç Konumlandırma Anlaşması (SOFA) gibi anlaşmalar popüler olmayan yerel yönetimlerle müzakere edilirse, bu yabancı askerî varlıklar yerel halk ve diğer devletler tarafından bir otoriterleşme politikası olarak görülebilmektedir (Peterson, 2012, s. 194).

Yabancı askerî üslerin ev sahibi ülke yönetiminin otoriterleşmesine olası katkı sunmanın yanında bazı güvenlik açıkları da oluşturabileceği kanaati mevcuttur. Zamanla askerî bir altyapı, ev sahibi ülke için bir tehdit oluşturabilmekte, bölgesel güvenliği baltalayabilmekte ve yabancı saldırılara karşı hedef olabilmekte veya saldırılar karşısında savunmasız bırakabilmektedir (Zeijden, 2009). Özellikle çatışma bölgelerine yakın ve hasım ülkelere komşu topraklarda kurulanacak olan askerî üsler ev sahibi ülke için farklı şekillerde riskler barındırmaktadır. Ev sahibi ile üs sahibi devletler arasındaki anlaşmanın içeriği veya sadece anlaşmanın varlığı nedeniyle tehditlere karşı önlem alamaması da egemenlik konusuna kadar ilerleyen tartışmalara neden olmaktadır.

Sonuç

Yabancı askerî üsler tarihteki stratejik yerleriyle, bugün de stratejik çıkarların korunması temelinde devletlere güç verdiğinden başvurulacak unsurların başında gelmeye devam etmektedir. Ulusların güvenliği ve küresel barışı korumanın sağlanması yanında iyi dış ilişkilerin geliştirilmesi ve üs sahibi- ev sahibi devletlerin öncelikleri doğrultusunda politikaların uygulanması için de çok önemlidir.

Klasik anlamdaki güvenlik temelli bir iş birliği veya himaye benzeri bir destek yanında üsler devletlerin ekonomileri için istikrarlı bir yol, siyasi liderlerin ve toplumun beklentilerini karşılamak için de tartışmalı bir mecradır. Yeniden yükselen jeopolitik önceliklerin alan çalışmalarında bir süre kaybettiği öneme rağmen üs kurma politikalarında bu öncelik kendini göstermeye devam etmiştir. Bu öncelikler çerçevesinde üs sahibi devletler dünyanın güvenli olmayan haline odaklanmış, ikili ilişkileri de bu odaktan değerlendirmiştir. Bu durum ilişkilerin doğasını tartışmalı ama tanıdık bir düzlemde tutmaya yardım etmiştir. Yabancı askerî üsler, üs sahibi ülkenin müttefiklerinin yeteneğini artırarak uluslararası terörizmle mücadelede gibi iş birliğinin önem kazandığı alanlarda müttefiklerin birbirlerini destekleyebilmelerini ve böylece de üs sahibi ulusun nüfuzunu diğer uluslara yayabilmesini sağlamıştır.

İkincil güvenlik alanları olarak değerlendirilen ancak bugün klasik anlamdaki güvenlik vizyonuna kalıcı bir düzenleme olarak yerini alan ekonomi, çevre ve toplum

gibi açılar da dahil edildiğinde ikili ilişkilerde bahse konu her alan için etki sunduğu değerlendirilmektedir. Bu alanlarda yapılan değerlendirmeler üslerin etkilerinin olumlu veya olumsuz olabileceği yönündedir. Bunu belirleyen de üssün kuruluş şeklinden itibaren atılan her adımda yapılan tercihlerdir. Genel olarak gözlemlenen üs sahibi devletin ev sahibi devlete nüfuz etmesi ev sahibi ülkedeki siyaset toplumun yaklaşımına göre değişiklik göstermektedir. Özellikle siyaseti tasarlama girişimlerine sıklıkla rastlanılmasına karşın bu durum nadiren ikili ilişkileri olumsuz etkilediği görülmektedir. Toplumlar ise üslerden beklentilerini karşılamaması durumunda yabancı askerî üs sözleşmesinin istikrarından bahsetmek mümkün olamamaktadır.

Tarihsel açıdan bugüne kadar belirli bir grup devletin yabancı topraklarda üs sahibi olmasına karşın bugün bu durumun da değişmekte olduğu anlaşılmaktadır. Güvenlik sektörlerindeki dönüşüm ile üs kurma stratejilerinde yeni bakış açıları ve beklentiler son dönemde farklı ülkelerinde de kendi toprakları dışında üs kurma politikalarını canlandırmaktadır. Bu durum mevcut üs sahipleri ve ev sahipleri arasındaki ilişkileri etkileyebileceği gibi yeni ittifakların da hayata geçmesine alan açtığı görülecektir.

Yabancı askerî üslere ev sahipliği yapan toplumların maruz kaldığı kamusal ve politik etkiler, ekonominin yanında üs sahibi devlet ve hatta kendi devletleri ile ilişkilerini de şekillendirecek potansiyele sahiptir. Kültürel olarak dönüşmüş, ekonomik olarak bağlanmış, politik olarak ilişkilendirilmiş olabilecek yerel halk adalet ve egemenlik temelinde bir ilişkiyi devam ettirme konusunda hassastır. Üs sahibi devletlerin yanında bu üslerin yöneticileri ile üslerde yaşayan personel ve aileleri ilişkilerin çift yönlü olarak etkileşime açık kalmasında önemli etmenlerdir. Yabancı askerî üslerin ev sahibi ülkelerdeki iktidarlara ve siyasi elitlere iç politikada, devletlere de uluslararası sistemde sağladığı kapasite ise varlığını azalarak da olsa devam ettirmektedir. Kapasitenin azalmasında temel gelişme, mevcut üs sahibi ülkelerin tartışmasız sınırsız güç projeksiyonlarının geride kalmış olmasıdır.

Her şey göz önüne alındığında, yabancı askerî üslerin kuruluş amaçlarını hala gerçekleştirebildikleri, bunun da ikili ilişkileri derinleştirdiği, bununla birlikte önceki dönemlerden kalma şartlar değerlendirildiğinde genel olarak üs sahibi ve ev sahibi devletlerin bugün daha denkler arasında bir ilişki kurdukları ve üslerin amaçlarının ötesine geçme ihtimallerinin de daha kısıtlı kaldığı görülmektedir. İstisnai durumlar haricinde, üslerin ikili ilişkilere sunmaya devam edeceği katkıların da güvenlik temelli ve odaklı şekilde, dağılmayan odak neticesinde de daha verimli ve olumlu çerçevede olacağı düşünülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkısı: Çalışma Konsepti/Tasarımı: A.G., T.S.; Veri Toplama: A.G., T.S.; Veri Analizi /Yorumlama: A.G., T.S.; Yazı Taslağı: A.G., T.S.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi: A.G., T.S.; Son Onay ve Sorumluluk: A.G., T.S.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of study: A.G., T.S.; Data Acquisition: A.G., T.S.; Data Analysis/Interpretation: A.G., T.S.; Drafting Manuscript: A.G., T.S.; Critical Revision of Manuscript: A.G., T.S.; Final Approval and Accountability: A.G., T.S.

Conflict of Interest: The authors declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/References

- Akad, M. T. (2013). *Askerî tarihte stratejik düşünce*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Berry, W. E. (1990). The effects of the U.S. military bases on the Philippine economy. *Contemporary Southeast Asia*, 11(4), 306–333. <https://www.jstor.org/stable/25798077>
- Blaker, J. R. (1990). *United States overseas basing: An anatomy of the dilemma*. Praeger.
- Bölme, S. M. (2012). Soğuk Savaş'ta NATO-ABD-Türkiye üçgeninde askerî üsler: Süreklilik ve değişim. *Uluslararası İlişkiler*, 9(34), 51–71. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uidergisi/issue/39282/462596>
- Brown, J. W. (2020). *The politics of foreign military bases* (Doctoral dissertation, Duke University). <https://dukespace.lib.duke.edu/dspace/handle/10161/20927>
- Calder, K. E. (2007). *Embattled garrisons comparative base politics and American globalism*. Princeton University Press.
- Campbell, K. M., & Ward, C. J. (2003). New battle stations? *Foreign Affairs*, 82(5), 95–103.
- Clarke, D., O'Connor, D. B., & Ellis, J. D. (1997). *Send guns and money: Security assistance and U.S. foreign policy*. Praeger.
- Converse, III. E. (1984). *United States plans for a postwar overseas military bases system, 1942-48* (Doctoral dissertation, Princeton University).
- Cooley, A. (2005). Base politics. *Foreign Affairs*, 84(6), 79–92. <https://www.jstor.org/stable/20031778>
- Cooley, A. (2008). *Base politics: Democratic change and the U.S. military overseas*. Cornell University Press.
- Duman, G., & Ferlengez, V. (2018). Setting up overseas military bases in line with international security. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 10(3), 95–120. <https://doi.org10.17932/IAU.IAU.D.m.13091352.2018.3/39.95-120>
- Fitz-Henry, E. (2015). *US military bases and anti-military organizing*. Palgrave Macmillan
- George, A. Q. (2017). *US military overseas bases- how they began and the enduring need for forward based United States' troops*. Air War College. <https://apps.dtic.mil/sti/citations/AD1038289>
- Gerson, J. (2009). U. S. foreign military bases and military colonialism: Personal and analytical perspectives. In C. Lutz (Ed.), *The bases of empire the global struggle against U.S. Military posts* (pp. 47–71). Pluto Press.
- Glaser, J. (2017). *Withdrawing from overseas bases: Why a forward-deployed military posture is unnecessary, outdated, and dangerous* (Policy Analysis, No: 816). CATO Institute. <https://www.cato.org/policy-analysis/withdrawing-overseas-bases-why-forward-deployed-military-posture-unnecessary>

- Guifang, X., & Jie, Z. (2019). China's building of overseas military bases: Rationale and challenges. *China quarterly of International Strategic Studies*, 5(4), 493–510.
- Halvorson, A. (2010). *Understanding the military: The institution, the culture, and the people*. https://www.samhsa.gov/sites/default/files/military_white_paper_final.pdf
- Harkavy, R. E. (1989). *Bases abroad: The global foreign military presence*. Oxford University Press.
- Harkavy, R. E. (2005). Thinking about basing. *Naval War College Review*, 58(3), Article 2.
- Harkavy, R. E. (2007). *Strategic basing and the great powers, 1200-2000*. Routledge.
- Henry, R. (2006). Transforming the U.S. global defense posture. In C. Lord (Ed.), *Reposturing the force: U.S. overseas presence in the twenty-first century* (pp. 33–48). Naval War College. <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA459914.pdf>
- Hikotani, T., Horiuchi, Y., & Tago, A. (2023). Revisiting negative externalities of US military bases: The case of Okinawa. *International Relations of the Asia-Pacific*, 23(2), 325–349. <https://doi.org/10.1093/irap/lcac002>
- Johnson, C. (2004). *The sorrows of empire: Militarism, secrecy, and the end of the republic*. Metropolitan.
- Kawana, S., & Takahashi, M. (2021). *Exploring base politics how host countries shape the network of U.S. overseas bases*. Routledge.
- Kıyanç, S. (2020). Soğuk Savaş yıllarında Türkiye'deki ABD üs ve tesisleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 36, 203–252. <https://doi.org/10.33419/aamd.732778>
- Klin, T. (2020). The significance of foreign military bases as instruments of spheres of influence. *Croatian International Relations Review*, XXVI(87), 120–144. <https://doi.org/10.37173/cirr.26.87.5>
- Kramer, F. D., & C. Nelson, C. R. (2005). *Global futures and implications for U.S. basing*. Atlantic Council. https://www.files.ethz.ch/isn/10761/doc_10792_290_en.pdf
- Lachowski, Z. (2007). *Foreign military bases in Eurasia* (SIPRI Policy Paper No. 18). <https://www.sipri.org/publications/2007/sipri-policy-papers/foreign-military-bases-eurasia>
- Le ministère des Armées. (2023). *Forces de presence*. <https://www.defense.gouv.fr/operations/forces-prepositionnees/forces-presence>
- Lostumbo, M. J., Mc Nerney, M. J., Peltz, E., Eaton, D., & Pettyjohn, S. L. (2013). *Overseas basing of U.S. military forces an assessment of relative costs and strategic benefits*. RAND Corporation.
- Lutz, C. (2009). Introduction: Bases, empire, and global response. In C. Lutz (Ed.), *The bases of empire the global struggle against U.S. Military posts* (pp. 1–47). Pluto Press.
- Masuda, K. (2023). *Competition of foreign military bases and the survival strategies of Djibouti* (JICA Ogata Sadako Research Institute for Peace and Development No. 8). https://www.jica.go.jp/english/jica_ri/publication/knowledge/1515389_24207.html
- Miller, P. (2020). *Revealed: The Uk Military's overseas base network involves 145 sites in 42 countries, declassified UK*. <https://declassifieduk.org/revealed-the-uk-militarys-overseas-base-network-involves-145-sites-in-42-countries/#:~:text=Europe%7C-,REVEALED%3A%20The%20UK%20military's%20overseas%20base%20network%20involves%20145%20sites,by%20the%20Ministry%20of%20Defence>
- Moon, S. (2016). Introduction to culture around the bases: A forum on the U.S. military presence in Northeast Asia. *The Journal of Asian Studies*, 75(1), 31–39. <https://doi.org/10.1017/S0021911815001588>

- Ohtomo, T. (2012). Understanding U.S. overseas military presence after World War II. *Journal of International and Advanced Japanese Studies*, 4, 17–29. <https://tsukuba.repo.nii.ac.jp/record/27094/files/3.pdf>
- Olech, A. (2022). Russian overseas military bases. *Defence24*. <https://defence24.com/geopolitics/russian-overseas-military-bases>
- Overseas Basing Commission (2005). *Commission on review of the overseas military facility structure of the United States* (Report to the President and to Congress, August 15).
- Özgen, C. (2019). Türkiye'nin denizaşırı askerî üs kurma girişimleri: tespitler ve geleceğe yönelik öneriler. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(2), 381–408. <https://doi.org/10.28956/gbd.646388>
- Peterson, J. E. (2008). *Foreign military presence and its role in reinforcing regional ssecurity: A double-edged sword*. http://www.jepeterson.net/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/foreign_military_presence_in_the_gulf.pdf
- Rogozńska, A., & Olech, A. K. (2020). *The Russian Federation's military bases abroad* (Institute of New Europe). <https://ine.org.pl/wp-content/uploads/2020/12/THE-RUSSIAN-FEDERATIONS-MILITARY-BASES-ABROAD-1.pdf>
- Sander, O. (2005). *Siyasi tarih* (Cilt II). İmge Kitabevi Yayınları.
- Shaw, F. (2004). *Locating air force base sites history's legacy*. Air Force History and Museums Program United States Air Force. <https://www.amc.af.mil/Portals/12/documents/AFD-131018-055.pdf>
- Stevenson, J. (2020). Optimising US regional footprints: The Middle East. *Adelphi Series*, 60, 53–70. <https://doi.org/10.1080/19445571.2020.2092289>
- Van Evera, S. (2001). *Militarism*. MIT. <http://web.mit.edu/polisci/research/vanevera/militarism.pdf>
- Vine, D. (2015). *Base nation: How U.S. military bases abroad harm America and the world*. Metropolitan Books.
- Vine, D. (2019). No bases? Assessing the impact of social movements challenging US foreign military bases. *Current Anthropology*, 60(19), 158–172. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/full/10.1086/701042>
- Yeo, A. (2011). *Activists, alliances, and anti-U.S. base protests*. Cambridge University Press.
- Yeo, A. I. (2014). Security, sovereignty and justice in U.S. overseas military presence. *International Journal of Peace Studies*, 19(2), 43–67. https://www3.gmu.edu/programs/icar/ijps/Vol19_1/Andrew%20Yeo.pdf
- Yeo, A., & Pettyjohn, S. (2021). Bases of empire? The logic of overseas U.S. military base expansion 1870–2016. *Comparative Strategy*, 40(1), 18–35. <https://doi.org/10.1080/01495933.2021.1853433>
- Zeijden, W. (2009). *Foreign military bases and the global campaign to close them*. Transnational Institute. <http://www.tni.org/primer/foreign-military-bases-and-global-campaign-close-them>

